

„Ember az embertelenségben”

– az 1944-es év történelmünk tiszta tükrében

Beszélgetés ifj. Koszorús Ferencel és Hantó Zsuzsa történésszel

Magyarországon fél évszázadon át elhallgatták id. Koszorús Ferenc nevét, még azok sem ejtették ki, akik Koszorús ezredesnek, az esztergomi páncélosezrednek, a „Koszorús-akciónak” és Horthy Miklós kormányzó parancsának köszönhetően megmenekülésüket 1944. július 6-án a náci haláltáborba történő elhurcolás elől.

A budai várban, a Tóth Árpád sétányon, az Esztergomi rondellánál 2015 júliusában végre felavathatta a Koszorús Ferenc Emlékbizottság – Kövér Lászlónak, az országgyűlés elnökének és Hende Csaba honvédelmi miniszternek a részvételével – Varga Imre szobrászművész remek mellszobrát Koszorús Ferenc vezérezredesről. A szobor elkészülte előtt, 2014. július 4-én, az embermentés 70. évfordulóján a Dohány utca 1/a falán lévő emléktábla előtt először emlékeztek meg állami ünnepség keretében Koszorús Ferencről és hős katonáiról. Az első ünnepség résztvevői voltak: Hende Csaba honvédelmi miniszter, ifj. Koszorús Ferenc, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság, Ilan Mor, Magyarország akkori izraeli nagykövete és André Goodfriend amerikai ügyvivő.

Azóta minden évben (talán csak a Covid idején nem) a hőstett évfordulóján koszorúzásra hívják a családot, barátokat, azokat, akik az első pillanattól kezdve nem kérdőjelezték meg a történelmi tényeket, azokat is, akik csak most kezdik elhinni, hogy minden másképpen történt, mint ahogy negyven esztendőn át az általános és középiskolákban, de az egyetemeken is tanították, elhazudták.

Hagyomány már, hogy minden évben ezen a napon újra koszorúzást rendez a honvédelmi miniszter, a társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, az idén pedig a Honvédelmi Minisztérium Katonai Örökség Főosztálya is a szervezők között volt.

Dr. Hantó Zsuzsa történésznek, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság elnökének gondolataiból idézem a tényt, hogy 1944. július 6-án egy megszállt ország, Magyarország eredményesen szegült szembe a náci törekvésekkel – katonai erő segítségével, kormányzói parancsra! Ehhez hasonló tett nem volt Európában.

A hős ezredes fia, ifj. Koszorús Ferenc ügyvéd a kilencvenes évektől kezdve többször járt Magyarországon, életcélja lett igazságot szolgáltatni édesapjának és a magyar életmentő katonáknak... Minden koszorúzási rendezvényre hazajött Amerikából. Hantó Zsuzsával összefogva létrehozták a Koszorús Ferenc Emlékbizottságot. Többször is beszélgethettem vele édesapjáról: a hőstettéről, Horthy Miklós kormányzóhoz fűződő hűségéről, az édesanyjáról, a menekülésükről a nácik, aztán Rákosiék elől. A legemlékezetesebb, amikor Zsuzsa jóvoltából a lakásán egy egész délelőtt mesélt azokról a történelmi időről, s ha egy évszámaban tévedtünk, a történész kijavított bennünket. Váratlanul érintett többünket is a hír, hogy ez év május 24-én, 76 éves korában washingtoni otthonában elhunyt ifj. Koszorús Ferenc. Az elmúlt időkben rögzített beszélgetéseinkből kerekedett ki ez az írott posztumusz megemlékezés. Talán odafentről is örül neki.

A Dohány utcában, a Zsinagógával szemközt már az elmúlt század utolsó évtizedében állítottak egy emléktáblát, rajta a felirat: „Koszorús Ferenc vezérezredes és hős katonái emlékének, akik 1944. július 5-én és 6-án megakadályozták a budapesti zsidóság deportálását.” Ez az emléktábla ifj. Koszorús Ferenc érdeme, aki már 1992-ben is mindent megtett, hogy megismertesse az igazságot, miért is voltak hősök az 1. páncélosezred katonái és vezérezredesük.

– Igazából ez édesanyám érdeme, aki Felsőöri Fülöp Elemér szobrászművész lánya volt, ő maga is festőművész, és amikor édesapám meghalt, négy éven keresztül kutatta a dokumentumokat, elfeledett ládákból szedte elő az iratokat, és az úgynevezett kék könyvben ki is adta. Azért kék, mert a huszároknak az a színe, édesanyámnak nagyon tetszett ez, kérte a kiadót, hogy a fedőlap kék legyen. Nehéz volt ezt is kiadni! Nem lehetett tudni, ki mit gondol az egésről, és melyik oldalon áll. Csak egy történetet emelek ki. Volt egy szedő a nyomdában, aki direkt történelmi ferdtéteket tett a könyvbe, azt hitte, hogy senki nem veszi majd észre. De édesanyám résen volt, megkérte az egyik barátnőjét, szedjen össze másokat is, akik értenek a történelemhez, akiknek fizetett is ezért, hogy olvassák el minél többen, nézzék meg, nincsenek-e benne tévedések. Fölvívták a szedőt, hogy miért tette ezt. Azt mondta, ha megjelenik a kijavított könyv, őt tönkre fogják tenni, Heil Hitler! És lecsapta a telefont. Miután megjelent a könyv, pár hónap múlva édesanyámat felhívta egy barátja, hogy ez a szedő Németországban meghalt egy autószerencsétlenségben!

Amerikában volt egy képviselő, szintén magyar származású, Lantos Tamás. Magyarországon csak Tom Lantosként emlegették. A kongresszusi jegyzőkönyvben az ötvenedik évfordulón megemlékezett édesapámról és a vaskos könyvünkről. Csak érdekességképpen mondom, a kongresszus épületében két külföldi személyiség szobra áll, az egyik Kossuth Lajosé, a másik Wallenbergé, mind a kettőt Lantos helyeztette el. Kossuthét az én szövetségem, a 100 éves Magyar Szövetség adományozta a kongresszusnak.

Édesanyjának, Koszorús-Varsa F. Gabriellának azért tetszett a kék szín, mert az a huszárok színe. Azt olvastam, hogy édesapja is huszár volt régebben. Amikor végzett a Ludovikán, huszárként kezdte a pályáját, az első szolgálatát Nyíregyházán.

– Ő segítette átalakítani a magyar katonaságot gyors hadtestűre, a huszárok gyors mozgása alapján. Így tudta azokat a győzelmeket aratni, Aradot visszafoglalni, amikor 23-24 tankot lőttek

ki magyar veszteség nélkül. A nehéztüzérséget is ilyen hadtestté alakította, huszártaktikával, -stratégiával. Sőt, nekem Végh Károly történész úr mesélte, hogy egészen az 1980-as évekig az ő taktikáját, harci modorát használták a hadseregben.

Felismerte már gyerekként édesapja rendkívüli jellemét, erejét, éleslátását? Mit tudott az embermentő hősiességéről?

– Az édesapám szerény ember volt. Ha beleolvastam a könyvbe, írásaiba, nem magáról írt, az egyetlen, amit a könyvben megtalálnak, a Baky László rendőrparancsnok puccskísérlete elleni akciója az esztergomi dandárjával. Ő nem írt magáról. A barátai beszéltek róla, édesanyám beszélt róla, az otthonunk Amerikában majdnem egy történelemkönyv volt. Jöttek a történészek, politikusok, Dálnoky Veress Lajos édesapámmal egy háromkötetes könyvet is írt, katonai visszaemlékezéseket. Ilyen emberek beszélgettek a vacsoraasztalunknál, és én ott már gyerekként magamba szívtam az információkat, a történeteket. Dálnoky parancsnoka is volt apámnak az erdélyi csatákban, az 1. páncélosadosztály parancsnoka a Don melletti véres ütközetben, a kiugrási kísérlet előtt Horthy Miklós kormányzó (ha vele bármi történe) helyettesévé nevezte ki, nyilas fogságba került Sopronkőhidán, de sikerült megszöknie. 1947-ben jobboldali államellenes összeesküvés koholt vádjával kötél általi halálra ítélték, később ezt életfogytiglani börtönre változtatták, 1956-ban szabadult, novemberben sikerült átszöknie a határon. Londonban élt, a Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnöke is volt sokáig. Apával nagyon jól megértették egymást, szinte baráti kapcsolat jött létre közöttük. Amerikában kapott tőle egyszer egy szimbolikus állást, lovászmester lett egy lovardában. Én vittem oda reggel, és hoztam haza, amikor végzett, naponta kétszer is végighallgatni az úton – felért egy történelmi kurzussal. Ahogy nőttem, kérdeztem is, de tőle függetlenül is érdekelt a történelem. Édesanyámnak is segítettem a kék könyv szerkesztésében, és most másokkal is dolgozom, akik felkarolták ezt az ügyet, mármint az Embermentést.¹

¹ Embermentés, sorsok, tények és tanúk. Szerkesztette: Hantó Zsuzsa és Tassy-Becz Éva, Kráter, Pomáz, 2021

Hantó Zsuzsa az embermentés politikai előzményeiről, a történelmi tényekről is beszélt idén július 5-én, az ünnepi koszorúzáson, amelyen ifj. Koszorús Ferenc már nem vehetett részt. A történész kiemelte, hogy Magyarországon az 1944. március 19-i német megszállásig, bár korlátozásokkal, de a zsidók biztonságban éltek, a megkülönböztető sárga csillag viselése nélkül. A német megszállás közvetlen indoka is a zsidókkal kapcsolatos kivételezett bánásmód volt. Számszerű adatokkal is szolgált Hantó Zsuzsa emlékbeszédében: A megszállt Európa és a Magyarországot környező országok zsidóságának többségét 1942-re kivégezték, vagy koncentrációs táborba küldték. A Szlovák Köztársaság 500 birodalmi márkát fizetett a németeknek minden elszállított zsidó után. Martin Gilbert brit történész adatai szerint az osztrák túlélők aránya 10%, a csehszlovák, jugoszláv, illetve görög túlélőké 6%, Romániában 48%, mivel Antonescu a 470 ezer zsidó legyilkolása után a megmaradt 430 ezret politikai alku tárgyává tette. Magyarországon a túlélők aránya több mint 50%. Majd így folytatta:

– A zsidókkal kapcsolatos humanitárius magyar bánásmódnak, a mentésnek az ára: Magyarország német megszállása után a nácik koncentrációs táborokba vitték a miniszterelnököket, minisztereket és a kiugrás előkészítésében részt vett diplomatákat, háromezer embert. Lefejezték a magyar hivatalnoki kart, s így is két hónapra volt szükség a nácik által katonailag megszállt Magyarországon arra, hogy az első deportáltak szállító vonatok elinduljanak Auschwitzba, 437 402 vidéki és vidéken menedéket talált zsidót vittek ki júliusig Magyarországról – a Jewish Agency adatai alapján a 800 000 magyar és befogadott zsidó közül. A német megszállók által korlátozott kormányzó azután nyert némi mozgásteret, hogy a normandiai partraszállás következményeként csupán három német hadosztály tartózkodott Budapesten. Horthy Miklós, miután eljutott hozzá az auschwitzi jegyzőkönyv egy példánya, az 1944. június 26-i koronatanácson leállította a további deportálást.

A deportálás leállítására válaszul Eichmann – Baky László belügyi államtitkár segítségével – 1944. június 29-ről 30-ra virradó éjszaka merény-

letet kísérelt meg Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár ellen. Az államtitkártól azokat a kulcsokat akarták megszerezni, amelyek felhasználásával a miniszterelnökségről vezető titkos alagúton közvetlenül a kormányzó lakosztályába lehetett eljutni. A merénylet nem sikerült, ezért 1944. július 2-án 1500 vidéki csendőrt vezényeltek Baky Lászlóék a fővárosba, zászlószentelés ürügyén. A valódi cél a német egységek megerősítése a csendőrökkel, hogy a puccs lebonyolítására kellő számú támadó álljon rendelkezésre.

A Magyar Függetlenségi Mozgalom tagjai révén a kormányzó értesült a deportálási szándékról, és a kiugrás katonai garanciájaként a németek előtt titokban tartott páncélosezredet, amelynek parancsnoka Koszorús Ferenc volt, Budapestre rendelte. Ekkor, a Jewish Agency adatai alapján, 170 ezer összeírt zsidó élt Budapesten, 130 ezer bujkált hamis papírokkal, s 60 ezer befogadott nem magyar zsidó volt, tehát összesen 360 ezer ember volt veszélyeztetve.

Ifj. Koszorús Ferenc ügyvéd mit hallott az előzményekről édesapjától?

– Azt, hogy a kormányzó úr június 26-án a koronatanácsban leállította a deportálást, Eichmann és Baky belügyi államtitkár, akihez a csendőrség tartozott, nem fogadta el. Sőt kidolgoztak egy tervet, hogyan hajtsák végre a puccsot, hogy deportálhassák azt a 360 ezer zsidó származású embert, aki még Budapesten élt. Mondvacsinált okból hozták fel vidékről a csendőröket, Horthynétól kapott kitüntetéssel ámitgatták őket. Ez volt a nagy hazugság, de mindenki tudta az igazi okot: nagyon gyorsan el akarták indítani a vonatokat a haláltáborok felé! Baky puccsot akart, semmibe véve Horthy Miklós kormányzó úr parancsát!

Akkor már édesapám az első páncélos hadosztály parancsnoka, vezérezredes volt. Ez egy kitűnő, harcképes csapat volt, visszahozták a frontról, Esztergom környéki falvakban bújtatták, arra tartogatták, ha eljön Magyarország kiugrásának ideje, akkor legyen egy erős, megbízható, ütőképes hadosztály Horthy Miklós mellett, amely érvényt tud szerezni a kormányzói akaratnak. Azokban a napokban találkozott apám Lázár altábornaggyal – akiről tudta, hogy nem nyilas, nem kommunista –, és ő panaszolta el, hogy nagyon

rossz a helyzet, nem akarnak engedelmeskedni a kormányzónak. Akkor édesapám önként felajánlotta, ha parancsot kap, akkor a hadosztályával vállalja, hogy megállítja Bakyt. Lázárnak aznap volt találkozója a kormányzóval, előadta neki a tervet, amelyről Koszorússal beszélt, és akkor jött a kormányzói parancs, felrendelte a páncéloshadosztályt Budapestre, a tüzerek körülvették a várost, elfoglalták a kulcspozíciókat, a parancs szerint Eichmann és Bakyt arra kényszerítették, hogy adják fel gonosz tervüket, vonultassák vissza a csendőröket vidékre, ezzel megakadályozva a puccsot, így 360 ezer Budapesten lévő zsidó embert menekítettek meg a bevagonírozástól.

A történetet, Koszorúsnak Lázár altábornaggyal való találkozását mástól nem lehetett hallani, sem Lázár, sem Horthy Miklós nem említi sehol, attól még a páncélosok hőstete tagadhatatlan. Ne feledjük, Horthy Miklós ellen szolt Baky puccskísérlete, hiszen a kormányzó parancsát tagadta meg! Az motoszkál a fejemben: vajon miért, mit kapott volna jutalmul, mennyiért vehették meg? Vagy eleve a gonoszság hajtotta? Koszorús vezérezredes pedig hős katonáival egyértelműen a kormányzó mellé állt! Az imént ifj. Koszorús Ferencnek volt még egy nagyon fontos gondolata, amikor arról beszélt, arra tartogatták ezt a hadosztályt, hogy ha eljön a kiugrás ideje, akkor be lehessen vetni a cél érdekében. Hantó Zsuzsa történész hogyan vélekedik erről a történelmi dilemmáról?

– Nehéz döntést kellett hoznia Horthy Miklósnak, ha bevetik a páncélosokat, az ellenfél látókörébe kerülnek, és ezzel veszélyeztetik Magyarország kiugrási tervét! Horthy az emberséges tett mellett tette le voksát! Akkor is így volt ez, ha vannak, akik a mai napig nem akarják ezt elismerni! Az iratokból azt is tudjuk, tény, hogy az ellenállási mozgalom vezetői is találkoztak a kormányzóval, természetesen a dilemma is felmerült, vagyis: most vagy később hozzák elő a dandárt a rejtkehelyről? Ők is amellet voltak, hogy az emberek megmentésénél nincsen fontosabb.

Mindketten hoztak erre a beszélgetésre régi, megsárgult fotókat, Zsuzsa és Ferenc is. Nézzük, miről árulkodnak. Az egyik

édesapja és családja. Másként ismerte családfőként, apaként, mint katonaként a magyar történelem egyik fontos szereplőjét?

– Nem, a kettő nem választható szét: hazájához hűséges katona és a családjához hű férj és apa. Édesanyám ugye művész volt, egészen más tehetséggel megáldva, mint egy katonáé, de nagyon becsülték egymást, hiszen a szellemiségük, a lelki azonosságuk összekötötte őket. Apa támogatta édesanyám művészi munkáját, ő pedig megértette, hogy a katonát szólítja a „haza a magasban”. Apám kitűnő katona és családsetető, jószágos férj volt.

És jóképű férfi! Hasonlít rá a fia is. Egy másik képen a katonatársak pihenőidőben egy Turán I-es harckocsit támasztanak. Zsuzsa közbeszúrja: a középső Beleznay István, aki 1944-től annak az I. páncéloshadosztálynak volt a vezérkari főnöke, amelyik meghíúsította a puccskísérletet. Ezután a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságában a katonai szárnyhoz csatlakozott. Tervet készített a Ferenc József híd és az Erzsébet híd felrobbantásának megakadályozására, a Gellért-hegy védelmére és a német utánpótlás megakadályozására. 1947-ben megkapta a vezérőrnagyi rangot. Az ÁVH 1950. május 20-án letartóztatta, és a „tábornokok perében” halálra ítélték. Az ítéletet augusztus 19-én a budapesti Margit körüti Katonai Törvényszék börtönudvarán hajtották végre. Ifj. Koszorús folytatja:

– Ezen a képen meg apám huszárdíszruhában, kék öltönyben, ezt halála után meg is találtuk egy elbújt dobozban. Az iratokon túl tárgyi emlékeket is találtunk, van ezredesi ruhája is, most azon gondolkodunk, hogy a Hadtörténelmi Múzeumban kiállítanák... Édesanyám azt mondta, adjuk oda az egyenruhákat a múzeumnak, de azt a huszárosat tartsuk meg. Édesapám hívő keresztény ember volt, gyönyörűen imádkozott a templomban ökomenikus szemlélettel, akár katolikus, akár református templomba hívták, hiszen egy az Isten mindegyikben. Beszédeiben is megidézte az isteni szellemiséget, ezért is ellenezte a kommunizmust és a nácizmust, mert azok ebben is azonosak voltak, félredobták a kereszténységet, hogy jobban tudjanak ölni, rabolni, leigázni

embereket, népeket, mint Magyarországot is. Megtagadták (ahogy ma élő utódaik is) a teremtet világot! Az eskühöz való lojalitás apámnak mindent jelentett. Meg a becsület!

Ezen a képen a debreceni házunk látható, Debrecen, Hatvan utca 4/B, ott élt a családuknk, én még nem lakhattam benne, hiszen csak később születtem, 1947-ben, szüleim menekülése közben Bajorországban. Mikor először visszatérhettem Magyarországra, a nyolcvanas évek végén, akkor első utam ide vezetett, de nem állt már a ház, a kommunisták lebontották, most egy hotel van a helyén, a nyomát is el akarták törölni az embermentő Koszorús Ferencnek.

A puccs megakadályozása után még a frontra küldték a páncélosokat. Akkor foglalták vissza Aradot is.

– Apám ellenezte, hogy elküldjék a hadosztályát, attól félt, hogy a nyilasok ismét támadnak, és a legfontosabb pillanatban nem lesz itt az a megbízható erő, amelyre a nehéz időkben is mindig számíthattak. Sajnos, az okt. 15-i kiugrási kísérlettel kapcsolatos rossz előérzetei beigazolódtak. Hiányoztak, hogy megvédjék Magyarország érdekét. Aradot visszafoglalták, de szeptember 21-én ott lett rosszul, súlyos betegen szállították kórházba, az édesanyja is vele egy időben került a tiszti kórházba. Ott majdnem elfogta a Gestapo, szerencsére nem találták meg, éppen akkor nézett rá az emeleten fekvő édesanyjára.

Hantó Zsuzsa történelmi tényként aláhúzza ifj. Koszorús emlékezését:

– A Gestapo már kereste, valóban le akarta tartóztatni Koszorús ezredest, Kálló Ferenc esperessel együtt, akit a Márvány utcai lakásából halotti szentség feladásának kérésével csaltak a kórházba, ott tartóztatták le. Koszorús ellen nem sikerült az akció.

Ifj. Koszorús folytatja:

– Egy nővérke azt mondta a járőröknek, hogy édesapám a városba ment vásárolni, közben leadták neki a fülest, hogy miért keresték, akkor sikerült elmenekülnie. Egy magánlevélben leírta, élete legszomorúbb pillanata volt otthagyni beteg édesanyját, és még a temetésére sem tudott eljutni.

Hantó Zsuzsát kérdezem, miért nem halottunk mi az embermentésekről, Horthy nemes döntéseiről, parancsáról, amellyel az ország kiugrási kísérletét is kockáztatta, vagy Koszorús ezredesnek és páncélosainak a hősiességéről, de azokról sem, akiket most nem említettünk, pedig voltak sokan, egyének, családok, szervezetek képviselői, akik sokakat bújtattak, emberségből megpróbáltak életet menteni. Akik később tudomást szereztek róla, azok félelmükben hallgattak, vagy el sem hitték, mondván, hogy a magyar egy embertelen, rasszista nép, egy szó sem igaz a mesékből, a suttogva előadott történetekből?!

– A szovjet megszállást követően, 1945 után, különösen a békeszerződést követő időszakban azon dolgoztak, hogy Magyarország fasiszta, antiszemita országgént kerüljön a köztudatba, a történelembe. Mert ha kiderül, hogy ez az ország volt az egyetlen a németek megszállta Európában, amely katonai erővel akadályozta a zsidók deportálását, és ezáltal három hónappal meghosszabbította több százezernek az élethez való jogát és reményét, a menekülés lehetőségét, akkor Magyarország helye, szerepe és a békeszerződés tárgyalásaiban elfoglalt pozíciója más lett volna. Ez egyik nagyhatalomnak, a németeknek, de a szovjeteknek sem volt érdeke. Ellenkezőleg, az igazán fontos az volt, hogy mindazt, ami '45 után Magyarországon történt a közép- és felsőosztállyal, sőt az ország gerincét adó parasztsággal, azzal lehessen indokolni, hogy ez egy fasiszta, antiszemita ország. Tehát egyik diktátort váltotta a másik, csak színeikben különböztek, a barnát a vörös követte. Ez a negyven esztendő alapvetően meghatározta a történelemszemléletünket, annak érdekében, hogy megváltozzék a negyvenes évek eseményeinek értékelése is.

Mi lett aztán a Koszorús család sorsa? Tudom, id. Koszorúst először a nyilasok hajtották el, gyalogoltatták Bajorországba. Ifj. Koszorús Ferenc már ott született?

– Amikor kivizsgálták az ügyét, megbizonyosodtak, hogy nem tartozott a nyilasokhoz és a kommunista söpredékhez sem, így szabadon engedték. Ott találkoztak édesanyjammal is. Akkor még nem voltak házások, mivel apám nem

akarta a háború alatt elvenni feleségül, mert egy kiszámíthatatlan helyzetben nem akarta lekötölni, attól félt, hogy ha meghal, akkor a felesége egyedül marad. Amikor a németek elengedték, rövid időre visszatértek Magyarországra, fizikai munkát kaphatott csak, úgy emlékszem, a Pilisben dolgozott, fakitermelésben, de aztán itt is a kommunista hatalomátvétel után bizonytalanná vált az életük. Elhatározták, hogy Amerikába mennek, az USA-ba akartak emigrálni. Az sem ment egykönnyen, az amerikaiak is bizalmatlanok voltak Horthy Magyarországnak magas rangú vezetőivel szemben, hosszú ideig vizsgálgatták tetteit, amikor ismét kiderült, hogy sem náci, sem komcsi nem volt, akkor megkapták az engedélyt, de még így sem fogadta tárt karokkal az „ígéret földje”.

Kaliforniába küldték a családot. Édesapám egy tanyán dolgozott, a farmon almát szedett, azért is, mert vissza kellett fizetnie az út árát, és a szponzor egy almatermesztő farmer volt. Este pedig főállásban olajozta a vasúti mozdonyokat. Édesanyám meg egész nap ruhákat mosott, József Attila jut eszembe erről: „ment és teregetett némán”.

Később, 1951–53 között megkeresték az amerikai „szervek”, hogy állítson össze volt magyar katonákból – akik megbízhatóak, nem szélsőségesek – Washingtonban egy egyesületet, amely majd az amerikai katonákkal együtt segíti felszabadítani Magyarországot.

De milyen „amerikai szervek”? Hiszen Amerika megegyezett a Szovjetunióval, hogy egymás érdekeibe nem avatkoznak be! Nem segített akkor sem, amikor egyedül szálltunk szembe a „nagy medve” tankjaival 1956-ban! Amerika akkor is csak hitegetett bennünket.

– A Truman-adminisztráció idején történt a megkeresés, miután Rooseveltt meghalt, Truman kemény volt a Szovjetunióval. Eisenhower beszédének már az volt a fő slágere, hogy vizsgálögnyöli a kommunizmust. Mikor őt megválasztották '53-ban, akkor a programot, amelyet édesapámnak korábban kiadtak, elválták. Nem akarták többé felszabadítani Magyarországot.

Említette az édesanyját, neves festőművész volt idehaza, de amikor kivándoroltak,

mosónővé kellett „avanzsálnia”. Fotón mutatott egy csodálatos festményt, hatalmas kompozíciót, előtte áll Koszorús-Varša F. Gabriella, aki a Heidelbergi Egyetem amerikai tagozatán is tanított. Gondolom ez a festmény is az ő alkotása, hiszen hamar híressé vált ott is.

– Az a bizonyos Kovács-kép. Kovács Fabricius magyar huszár volt anno, 1776-ban az amerikaiakkal harcolt, segítette kiképezni az amerikai huszárságot, felajánlotta szolgálatait, úgy írta alá a leveleit, hogy „Fidelissimus at Morton”. Ez a kép az utolsó csatáját ábrázolja az angolok elleni harcban, ott halt hősi halált Amerikáért! Van is azon a helyen egy katonai iskola, amelynek a könyvtárát róla nevezték el. Anyámnak ezt a monumentális alkotását több más képpel együtt ki is állították a kongresszus épületében. Amikor két év múlva zárt a kiállítás, Lantos kitette az irodájába, alig akarta visszaadni. A legérdekesebb, hogy egy New York Times-béli cikk fotóján Lantos egy kínai emberjogi aktivistával áll, és mi van a háttérben? A Kovács-kép!

Anyai nagyapja, Felsőőri Fülöp Elemér szobrászművész volt. Székesfehérváron gyerekedtem, testvéreimmel ott szaladgáltunk a monumentális Prohászka Ottokár-szobra, nagyapja alkotása körül. Rákosiéknak szúrta a szemét, lerombolták, hiszen a kommunisták mindig csak rombolnak, vörös festékekkel öntenek le szobrokat, abban lelik örömeiket, nem kímélnék alkotásokat, de házat-hazát sem! Aztán később, amikor már a szüleim sem éltek, hazalátogattam szülővárosomba, s akkor már megint ott állt Prohászka Ottokár szobra a templom mellett. Azt is hallottam, addig bemenekítették a templom udvarába. A tatai I. világháborús emlékmű is nagyapja alkotása, meg Blaha Lujza síremléke a Kerepesi úti temetőben. Nem szeretne egy kiállítást rendezni édesanyja festményeiből itt-hon, Magyarországon?

– Érdekes, éppen a napokban gondoltam rá, mert szeretném áthozatni ide a képeit, olyan jó lenne elhelyezni valami méltó helyen, talán egy múzeumban vagy képtárban. Ha valaki megvenné, a befolyt összegből létrehoznék egy alapot fiatal magyar művészek támogatására, de hát

ez még a jövő titka. Anyám azonkívül, hogy elismert művész volt Amerikában, nagyon sokat tett a „magyar ügyért”. Például volt egy magyar vendéglő, az Old Budapest, elég neves emberek jártak oda. Egy virginiai szenátor (akinek akkor Elisabeth Taylor volt a felesége) és anyám kitárgyalták, hogy csinálnak egy étlapot, arra 20-25 kis képet tettek a magyar történelemből: Szent István király, Hunyadi János, 1956... Csicseri Rónay István írta a szöveget. Aki oda bejött, évés-ivás közben az ezeréves magyar történelembe is belekóstolt.

A szülei ifj. Koszorús Ferencet magyarul is jól, szépen megtanították beszélni, annak ellenére, hogy nem itt gyerekeskedett, egy cseppnyi akcentusa sincs.

– A feleségemmel mi is megtanítottuk a gyerekeinket magyarul. Akkor már egy kicsit könnyebben ment, mert megindult a magyar cserkészmozgalom nálunk, Washingtonban, mind a három gyerek cserkész lett, s ott tanulták a beszélt nyelvet egymástól is.

Mindenbe belekapaszkodott, ami magyar, segített, ahol csak tudott. Az Amerikai Magyar Szövetségnek nemcsak tagja, de elnöke is volt több cikluson keresztül.

– Ami több mint százéves magyar szervezet. A múlt század elején jött létre, amikor rengeteg magyar menekült Amerikába. Ma is magyar-amerikai ügyekkel foglalkozik. Ez a szövetség segített a mi családunknak is annak idején, hogy átjöhessen Amerikába. Engem mindig is a történelem érdekelt, aztán mégis ügyvéd lettem, mert egy barátom azt mondta: ne menj történésznek, akkor csak taxisofőr lehetsz, itt túl sok van belőlük, nem kapsz állást! A szövetség elsősorban a kulturális életet próbálja támogatni, összefogni az amerikai magyarságot, hagyományait őrizni, és célunk az amerikai-magyar kapcsolatokat támogatni.

Sokat jár haza, mintha Magyarországon is itthon lenne, Amerikában meg otthon.

– Itt nagyon kényelmesen érzem magam, jó amerikai állampolgár vagyok természetesen, de büszke vagyok magyarságomra, hagyományainkra, történelmünkre. Élt kinn egy nagyon jó ba-

rátom, '56-os volt a Sanyi, az öccse meghalt a forradalomban, ő sokat foglalkozott a forradalom eszmeiségével, a haza védelmével, történetével, nemcsak 1848–49-cel és '56-tal, de 1944-gyel is. A magyarságszeretetemet pedig még édesapám oltotta belém.

Édesapja szobrát 2015-ben avatták fel, köszönhetően ez elsősorban Hantó Zsuzsának, Varga Imre szobrászművésznek, ifj. Koszorús Ferencnek, az Emlékbizottság tagjainak és még néhány jóakarátú embernek. Mintha sokan, a megmentettek közül is, nem akartak volna emlékezni az embermentőkre. Az avatáskor Koszorús Ferenc neve rákerült a szoborra, de hogy miért embermentő, az még nem. Gondolom, Zsuzsa tudja a választ.

– Nem tudjuk pontosan, ez mindig a háttérben zajlott, ekkor már nem lehetett megcáfolni a mentés tényét, mégis sokan úgy gondolták, különböző felekezeti szervezetek is, ha nem beszélünk róla, akkor nincs is. Reméltük, hogy egyszer felkerül rá az életmentés ténye is, de tudtuk, hogy ezt csak konszenzussal lehet ráírni. Egy keresztény–zsidó megegyezéssel, közösen kell ünnepelnünk, voltak megmenekültek vagy utódaik is az avatáson, de csak nagyon kevesen. Azt szeretnénk volna, hogy ez egy közös ünnep legyen, és elsősorban azoké, akiket megmenekített Koszorús Ferenc. Nem akartuk, hogy valami rossz szituáció kerekedjen, netán piros festékkel öntsék le, kárt tegyenek a szoborban. Később aztán fölkerült az írás a talapzat oldalára – három nyelven is.

Ifj. Koszorús Ferenc:

– Csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy aki kétségbe vonja vagy lebecsüli ezt a történelmi tényét, az sajnálatos módon még mindig politikai, ideológiai alapon teszi. Montgomery is, aki itt volt nagykövet, megírta, hogy Magyarország tartott ki legtovább a német követelésekkel szemben, 1944-ig, és az amerikai propaganda is sikerrel elferdítette ezt a történelmi tényét. Érdekes lehet az a cikkem, amely arról szól, mit mondott Goebels Horthyról és Magyarországról 1943-ban: „A legkevésbé elfogadható, hogy Horthy humanitárius kérdéseket vetett fel Hitlerrel szemben” – így bírálta a kormányzót, a magyar politikát.

Hantó Zsuzsa:

– Sztálinék is egy rendkívül sikeres propagandát folytattak ellenünk az egész világban. Óriási pénzeket fektettek ebbe, úgy tüntették fel önmagukat, mint az egyedüliek, akik a hitleri politika ellen foglaltak állást, miközben szövetségben voltak Hitlerrel, és minden jelentős kísérletet, például a gázkísérletet is átadták neki. Tehát nem Hitler politikáját ellenezték, hanem azt szerették volna, hogy ne lehessen tudni a nagy terrorról, hogy mi történik közben a Szovjetunióban, hány embert küldenek a lágerbe, a Sarkkörön túlra meghalni. Éveken, évtizedeken keresztül óriási propagandát folytattak, ennek több ügynöke és társutasa is volt. Megnyerték (megvették?) a nyugat-európai és amerikai értelmiség legkiválóbbjait, gondolok itt H. G. Wellsre, Sartre-ra, Ernest Hemingwayre, Romain Rolland-ra, Yves Montand-ra, akiket arra buzdítottak, hogy a Szovjetunió heroikus intézkedései mellett tegyék le voksukat. Erre utal Montgomery is, hogy ennek a propagandának ők is áldozatul estek, hogy ugye a „fasiszta, antiszemita Magyarország” mit tett, miközben pontosan az ellenkezője történt, mint amit állítottak. Ez nem is egy politikai, nem ideológiai, hanem egy történelmi ügy!

Egy kicsit korábban érkeztem az idei, július 5-i koszorúzási ünnepségre, a meleg, szélfúttá Esztergomi rondellán körözve sétálgattam. Gyönyörű a kilátás Budapestre, csak páran várakoztak a padokon az eseményre, a kivezényelt katonaság már felsorakozott. Mintha sikerült volna közelebb kerülnöm a negyvenes évek lelkivilágához, amelyet a következő évtizedekben elhallgattak, megcsúfoltak, és sokan még ma is csak sunnyogva említik. A rondella egy erős tűzérési erődítmény, ennél jobb helyet keresve sem találhatott volna az embermentő mellszobrának a Koszorús Ferenc Emlékbizottság. A mellvéd belső falán megpillantottam egy honfoglalási emléktáblát is. A negyvenes évek hőseit is nevezhetnénk új honfoglalóknak, akkor is, ha a nagy terv, a kiugrási kísérletünk nem sikerült. A katarzis még várat magára, előtte szembesülnünk kellene önmagunkkal, nem tehetünk úgy,

mintha 1990 előtt nem történt volna semmi. A kommunizmus hazug öröksége mindaddig velünk él, amíg ezt nem tesszük meg.

Többször is megállok Varga Imre fergetegesen megkomponált Koszorús-szobra előtt. A hős egy kissé jobbra néz, védőn tekint le most is Budapestre. Arc kifejezése bizalmat, erőt, tisztaságot, féltést és szakértelemet sugároz. És ebben a pillanatban megszólalnak a fanfárok, ébresztő, kezdődik az ünnepség. Szétnézek: még mindig kevesen vagyunk a megemlékezésen, sajnós a katarzis még valóban várat magára.

A Himnusz hangjait a szél a város felé viszi, Horváth Tamás, a HM Katonai Örökség Főosztályának vezetője a máig ható katonai erényeket, az akkori történelmi eseményekben részt vevők hazához való hűségét emeli ki emlékbeszédében, ecsetelve az akkor történteket.

Azután dr. Hantó Zsuzsa történész, a Koszorús Ferenc Emlékbizottság elnöke lép a mikrofonhoz. A már idézett beszédének summázatát tömörítve összegzem:

– Ha 80 évvel ezelőtt a kormányzói parancs végrehajtásával megbízott Koszorús Ferenc vezérkari ezredes a megszállt Budapesten nem szerez érvényt Horthy Miklós parancsának, a történelem másképp alakul. Aki elfelejti a múltat, arra ítéltetik, hogy újra átélje. Hiába emlékezünk rá, ha nem tudjuk, milyen tanulságokat kell levonni belőle, azaz: mit üzen a múlt a mának?

A Koszorús-akcióra válaszul Eichmann (Jaross Andor belügyminiszter közreműködésével) megszervezte a kistarcsai internálótáborból 1500 zsidó deportálását. A németek július 14-re ötven vagonból álló szerelvényt rendeltek a pályaudvarra. Ekkor vált nyilvánvalóvá Vasdényei Istvánnak, a tábor parancsnokának a németek szándéka. Azonnal értesítette a Zsidó Tanácson és ifj. Horthy Miklóson keresztül a kormányzót. A kormányzó visszafordító parancsa Hatvanban érte utol a szerelvényt, és az valamennyi utasával együtt még aznap éjszaka visszatért Kistarcsára. Eichmann őrvongott az újabb megghiúsított akció miatt. Öt nap múlva fegyveres alakulatával megszállta a tábort, és 1200 embert teherautókon Rákoscsabára vitetett, ott bevagonírozták őket, még a sárga csillagot is leszedette róluk. Néhány óra múlva már az országhatáron kívül

voltak. Ez volt az egyetlen sikeres deportáló akció a leállító kormányzói parancs után.

A történelmi tényeket ismernünk kell, hogy elgondolkodhassunk róluk, és levonhassuk igazságos következtetéseinket. Legyünk büszkék Koszorús Ferenc vezérkari ezredesre (akit Tom Lantos zsidó származású túlélő, amerikai szenátor a holokauszt 50. évfordulóján a Fehér Házban a holokauszt hőisének nevezett) és hős katonáira, akik részt vettek az akcióban, és a parancsot kiadó Horthy Miklós kormányzóra.

E hőstett az elmúlt 80 év alatt sem vált részévé a magyar köztudatnak. Miért? Robert Conquest amerikai kutató szerint kétségtelenül minden országban léteznek olyan elemek, amelyek lélektanilag csak a megfelelő pillanatra és rezsimre várnak. „Az Eichmann-féle mentalitás

mintha csak ott lappangott volna Németországban, amíg Hitlernek egyszer csak szüksége nem lett rá. Magyarországon az 1940-es években felütni szemforgató söpredék is már adva volt, s a Rákositól és Farkasoktól csak a nagy történelmi lehetőséget kapta meg.”

Mit üzen tehát a múlt a mának? A Rákosik- és Farkasok-féle „szemforgató söpredék” ellenpontja a félelmet nem ismerő, hazájukhoz hűséges emberek csoportja: akik a nemzeti szocialista, majd a nyilas diktatúra és a kommunizmus idején is védtek az üldözötteket, függetlenül a felekezeti hovatartozástól, akik részt vettek az ellenállásban, az embermentésben. A mai megemlékezés róluk szól, a félelmet nem ismerő becsület útján haladókról, a Koszorús Ferencekről.

Akiknek emléke legyen áldott!

Koszorús Ferenc mellszobra